

brut», JBru (*Misc. Folk. Arabía*, 1887, p. 158); en efecte sentia jo *l'áigua ez l'órd*a a la Bisbal de Falset (1934), «Lo Masroig és un poble molt *l'órt*» als Guimets, 1935 (precisament el matís de JBru). Si més enllà canvia una mica el matís, només és en el sentit de fer-se més ampli i abstracte, amb aires de cosa translàtica: a Tortosa defineix Arabía «fiero, lletj, mal carat» (*Misc. Folk.*, p. 170),² «lleig» donen Mestre Noè per a Tortosa (*BDC* III, 101) i Bladé per a la Ribera d'Ebre (*Topon. de Benissanet*, p. 152),³ «brut, bonyegut, mal treballat» a l'Alt Matarranya (Penarroja, *BDC* IX, 71). Fora d'això no el trobo més que a l'extrem Nord, on deu ser amb caràcter verament autòcton puix que no és amb el sentit francès, car també és amb el valor de 'brut': «en diuen així perquè té un color com si era *lúrt*» parlant del Ròc Róig, cinglera damunt de Ral, en el Capcir (1960).

No s'aparten gaire d'aqueix sentit els escriptors moderns que l'han usat, com ja Verdager en l'escalorn de l'*Atl.*, de 1867: «-- / balla de les Hespèrides lo tendre poncellam / -- de sobte -- / d'un lleó ab la despulla cobert al hèroe han vist / -- / lo cimeral del arbre per abastar, s'hi atansa, / quan llest descaragola's lleig drac d'ulls flamejants / -- / adona-se'n y 'l xafa del peu feixuc dessota / quan son cervell, a engrunes, enlleferna l'arrel / del arbre, ab los esquitxos de *llort* verí y sangota, / lo plor d'elles esclata, y arriba fins al cel» (II, 39c, vers substituït per «son *llort* cervell e engrunes» en la versió de 1877, i canviant-ho tot, amb eliminació del mot en la definitiva, de 1878).³⁰

«Vaig acabar per adormir-me amb un son desficiós i cansat -- al cap de poca estona sonaren a la porta de casa uns trucs retrunyidors, que m'esparveraren -- Vaig llevar-me dempeus i, foll d'alarmes, i entorpit encara de *llorda* son, vaig esguimbar-me escales avall fins a l'entrada», Ruyra (*La fi del món a Girona*, c. 1910-15, *La Parada*, p. 127), on deu valer per 'estupefaent, embrutidor'. «Els pagesos de la marina quan, a força de conrear-la i d'adobar-la, la terra se'ls torna massa *llorda*, i tan espessa i dura que les gèmoles tendres amb prou feines poden traspasar-la, escampen per damunt un bon gruix de sorra, que amoreseix el sòl i el fa més lleuger i trencadís --», Coromines (*Pina*, 1933, O. C., 417b) o sigui 'espessa, dura, impenetrable'.

Que el mot català és el mateix que l'adjectiu homònim que és comú a l'italià, francès i llengua d'oc, és segur i àdhuc evident. Encara que avui el fr. *lourd* signifiqui 'pesant' en el sentit físic (*un poids lourd*), aquesta acc. no és corrent abans del S. XVII,⁴ mentre que el mot abunda moltíssim en el sentit de 'esmussat, grosser, estúpid' des del S. XII fins al XVI: «mes ele fet oreille sorde / qu'ele n'est pas fole ne *lorde*», Renart, «cela est trop sot et trop *lourd*» i «une statue de bois mal taillée et *lourdement* paincte» en Rabelais (*God.* V, 42a), «tous suyront la créance et estude / de l'ignorante et sottte multitude, / dont le plus *lourd* sera reçu pour juge» (*Gargantua*, capítol 58, edició 1919, pàgina 283) etc.⁵

En italià, on el mot és tan antic com la llengua literària (Dante, Boccaccio), quasi no té altre sentit que el

de 'brut', si bé generalment agreujat 'brut en forma repugnant' i de vegades decantant-se cap a 'grosser'.

En llengua d'oc, encara que no és mot dels trobadors, també apareix ja en el S. XIII, i allà *lourd* significa 'brut, en forma fastigosa' a la Vall d'Aran (*lúrt* 'brut', d'on *enlurdi* 'embrutar' i *lurdèra* 'brossa a l'ull', 'escombraria', *Voc. Ar.*, p. 78), i en general a Gascunya, Llenguadoc i Roergue (*TdF*, Palay, Vayssier); però hi ha també altres accs. que en gran part no deuen ser degudes a influència francesa: 'feixuc, pesat, lent', 'marejat, atordit', que avui semblen ser pròpies de Provença, i «*lourdaud*, *maladroit*» de Guiana i els Alps (*TdF*): car ja a l'Edat Mitjana el *Donatz Proensals* tradueix *lortz* per «parum audiens» 'que sordeja', i en un misteri alpí del S. XV *feo lordo* bé sembla tenir el sentit de 'ovella modorra: que pateix de vertigen'.⁶

Aquesta última accepció la citen d'altres com a pròpia dels dialectes de Valònia, Morvan, Berry, Lyon i (*FEW* V, 467, § 3a) algun més en llengua d'oïl. I Schuchardt va suposar que al sentit francès s'hi vagi arribar des del de 'pàlid' passant per aquesta acc. dialectal; altrament hi ha d'altres camins possibles, com algun que indica Wartburg i encara algun més, gens difícil d'imaginar, si no fos que ja no cal que ho indaguem, ni és el nostre llibre el lloc propi per investigar-ho.

Encara ho és menys per tractar de nou de la qüestió del cast. i port. *lerdo*, que amb tanta insistència s'ha volgut relligar amb el mot cat.-fr.-italià. Com que *lerdo* significa també 'feixuc, barroer, tardaner' i 'babau, enze', accs. que coincideixen bastant amb la que té *lourd* en francès antic i en bona part dels parlars occitans, no és estrany que molts des del temps de Diez (*Wb.*, 208)⁷ hagin suggerit que tots dos mots no en feien més que un, suposant que en castellà *lerdo* sigui reducció d'un hipotètic **luerdo*, amb *ué* diftongació de ó, diftong després eliminat com en *culuebra* > *culebra*, *flueco* > *fleco*, *luego* > vulgar *lego*, *clueca* > vulgar *culeca*.

Aquest agermanament exigiria, però, que en gallegoport., *lerdo* fos un manlleu força tardà de la llengua castellana, i encara que no disposem de materials que permetin donar-hi una resposta decidida, resulta un supòsit bastant problemàtic perquè ja se'n citen exemples en clàssics dels millors, el 1619 i c. 1680, i el mot hi apareix arrelat des de Finisterre fins a l'Algarve. El millor suport que es trobava a la idea, tenint en compte que en castellà no es documenta altrament fins a la fi del S. XV, és que en l'únic exemple medieval, un vers de l'Arx. de Hita (993c), si bé un dels dos mss. porta *una serrana lerda* (parlant de la beneïta que es creu les ofertes de l'audaç galant), en l'altre ms. semblava llegir-se *lorde*; en nota, però, a la meua edició, després de repassar la lectura damunt els manuscrits, vaig indicar que aquesta *o* és de lectura enterament ambigua, i per tant el bon mètode condueix a admetre que l'hipotètic cast. ant. *lorde* no existeix i que és *lerda* allò que va escriure l'Arxi-preste.